

אגרת הפורים

**חידושים בפרד"ס המגלה וימי הפורים
מאת מרן אור העולם ר' דב הכהן קוק שליט"א**

הרמב"ם והשו"ע – מתנות אביונים ומשלו"מ

א. כתב הרמב"ם (פ"ב ממגילה וחנוכה הי"ז) "מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו" וכו', ובשו"ע (סי' תרצה ס"ד) הביא לשון הרמב"ם "וכל המרבה לשלוח לרעים הרי זה משובח", ושאל הג"ר נסים ביטון שליט"א דצ"ע הא דלא הביא לשון הרמב"ם שריבוי במתנות האביונים עדיף על ריבוי סעודה ומשלו"מ.

ואמר מרן שליט"א: איני עונה כעת תשובה על עצם השאלה, רק אני אומר ענין ששייך לשאלה זו... הרמב"ם הוא גדר "מתנות לאביונים", באשר כל הלומד בו רואה כמה גדולה עניות דאורייתא דילן, לא כן מרן בשו"ע ובב"י שהוא לא מראה בפניך את העניות שלך, אלא מציע הכל כמשלו"מ.

מתנות לאביונים – ד' לשונות ברמב"ם

ב. לשון הרמב"ם (פ"ב ממגילה וחנוכה הי"ז) "מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האמללים האלו דומה לשכינה שנאמר (ישעיהו נז) להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים".

וצ"ב בלשונו "עניים ויתומים ואלמנות וגרים", למה כפל כל אלו, דאם האלמנה עשירה מסתברא שאין בה מצוה זו, ואם היא עניה הלא היא בכלל מה שכתב ברישא.

ואמר מרן שליט"א: מורגש כאן שלשון הרמב"ם בד' דוגמאות הללו מוסב ע"פ ד' אותיות הוי"ה, ושורש ענין זה בס"פ ראה דכתיב (דברים טז, יד) "וְשִׁמַּחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וְהַלּוֹי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְהַגֵּר וְהַיְתוֹם וְהָאֶלְמָנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ" וכו', ופרש"י שם, "ארבעה שלי כנגד ארבעה שלך, בנך ובתך ועבדך ואמתך, אם אתה משמח את שלי, אני משמח את שלך", [והלוי כנגד "עני", וכמ"ש (שם יד, כט) וְכָא הַלּוֹי כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנִחַלָה עִמָּךְ וְהַגֵּר וְהַיְתוֹם וְהָאֶלְמָנָה" וכו'].

סיים רבינו שליט"א, ד' של תורה כנגד ד' אותיות הוי"ה, וד' שכתב הרמב"ם כנגד ד' אותיות אדנ"י, והטעם שהרמב"ם שנה מסדר התורה איני יודע לפרש כעת... צריך כאן את ר' יצחק גינזבורג שליט"א... [א"ה: שלחתי את הדברים לשלחנו של רבינו הגרי"ג שליט"א הנ"ל, ומצפים אנו לתשובתו בקרוב].

גדר וצורת קיום מתנות לאביונים

ג. נשאל רבינו אור העולם הגר"ד קוק שליט"א לאחר מה שכתב הרמב"ם דהטוב ביותר להרבות במתנות לאביונים, איזה דרך ישכון אור בחלוקת המתנות בפועל, האם לחפש להרבות כמה שיותר ב"נתינות" וכפי שלמדנו הרמב"ם עצמו בפירוש המשנה לאבות בביאור ד' חז"ל "והכל לפי רוב

המעשה", או שבכאן מוטב לתת "מתנות גדולות וחשובות", ולהרבות את איכות המתנה, ולא לחפש את "כמות" המקבלים.

ואמר מרן שליט"א: לגבי מצות צדקה של כל השנה, אכן "ריבוי מעשים" עדיף לאדם, יש לפניך עני רעב, תן לו סיפוקו, ואם תתן לכמה וכמה, זה עדיף לך, כי אתה מרגיל את עצמך בפעולת הנתינה...

לך נאה ראה בסידור בעל התניא את כוונות הצדקה שהוא מביא שם, אי אפשר לעמוד בלחץ הידיעות שהוא מביא שם... וכל זה כאשר מדובר על "ראובן העני" ו"שמעון העני"... ועל כן "רוב המעשה" עדיף...

בפורים מדובר על מצבו ה"מופשט" של האביון, ותוכן המעשה שלנו הוא להזין את האביונות המופשטת של העולם... מטרת הפעולה של מתנות לאביונים היא להוליד כח [עשירות דדעת] בעולם, להשביע את תאוותו של האביון התאב ולטפסף בו טיפות של דעת...

ובזה ליכא מעלה בחילוק וריבוי פרטים של "רוב המעשה"... ואדרבה, ככל ששיעור המעשה יותר גדול – כך הפעולה איכותית יותר, ואדרבה, אם מחלק את ממונו לריבוי עניים יתכן שמפספס את הרעיון המופשט הנ"ל... עכ"ד מרן שליט"א. [הדברים עמוקים מאד וכתבתי בקיצור לרגל המלאכה אשר לפני].

סמיכות פרשת תצוה ומגלת אסתר בהעלמות שמו של משה ושם הוי"ה ב"ה

ד. הנה פרשת תצוה וקריאת מגלת אסתר "סמוכין לעד לעולם", ובתרוייהו איכא "העלם" בולט, שבפ' "תצוה" לא הוזכר משה, וב"מגלת אסתר" ליכא שם הוי"ה כנודע.

ואמר מרן הגר"ד קוק שליט"א: אני רק מתחיל לבאר... הלא בראש פרשת תצוה כתיב "שמן זית זך", וידוע מניין ז"ך כנגד כ"ב אותיות וה' דמנצפ"ך, וה' מגילות לקבל ה' הנ"ל, ואסתר היא עיקר וראש לה' מגילות [שהיא חיוב לכו"ע], ונמצא ה"הסתר" שוה בהן, [ויאמינו בה' ובמשה עבדו, משה "איש האלהים" וכו'].

וביאור תוכן הענין, דאותיות סופיות אין להם ביטוי בתורת אות יוצרת [ככל כ"ב אותיות] רק "מיקום" האות בלבד הוא דאית בהן, ולכן אין בהם כח ליצור שם הוי"ה.

והגם דבשאר מגילות איכא שם הוי"ה, מתבטא הענין בעיקר באסתר כהנ"ל [שהוא עיקר החיוב], ובפרט שהיא "נוקבא" [שם אדנ"י] ביחס לד' מגילות הנותרות, שהם כנגד דוכרא דהוי"ה, וזה שמי לעלם כתיב וכו'. ודו"ק. עכ"ד רבינו שליט"א.

מזל דגים

ה. בחולין (כו ע"ב) איתא מקור לזה שאין הדגים צריכים שחיטה, מדכתיב "הצאן ובקר ישחט להם אם את כל דגי הים

יאסף להם" – באסיפה בעלמא סגי להו. ע"ש. והמן רשיעא ביקש להשמיד להרג ולאבד וכו' ולעשות את ישראל כצאן לטבח יובל ח"ו, ולא ידע את השורש הקדוש של "מזל דגים" דאדר, שבהם גדר "אסיפתן זוהי שחיטתן", וע"י שמתאספים יחד לתפלה כמ"ש "לך כנוס את כל היהודים", ואוהבים זה את זה בלב שלם, ממילא דוחים את גזירת השחיטה.

ושמענו שדגי הים הקטנים מתאספים יחד למאות ואלפים ונראים כדג אחד גדול, וזהו טבע שהטביע בהם הקב"ה, כדי להצילם מדגים הגדולים מהם המבקשים לבלעם, וזהו "מזל דגים" דישראל שלא יבולעו ע"י המן הרשע ושונאי ישראל, והמן עצמו מודה בזה באומרו "ישנו עם אחד" שהגדרת ישראל באחדותם, ומי כעמך כישראל "גוי אחד" בארץ, [וכנודע בביאור "אתם קרויים אדם" וכו'], רק שקטרונו עלה בהמשך דבריו שהם בגדר "מפוזר ומפורד", ואינם מקיימים את הגדרתם [אחד] בפועל, ולזה יעצה אסתר המלכה "לך כנוס את כל היהודים". והדברים עתיקים.

ואמר רבינו שליט"א בהפעלות גדולה מהנ"ל, "כדאי מאד לראות את ההסרטה הזו של הדגים ולהתחזק בזה..."

אסתר – הדסה

ו. ידי"נ הרה"ג ר' דוד הכהן קוק שליט"א [בן המלך מרן שליט"א] העירני דאסתר המלכה נקראת גם הדסה, ואית בה תרתי [דסתרי לכאן], מחד גיסא יש בה בחי' "הסתר פנים", ומאידך ריח טוב [דהדסים], שהוא דבר דק מן הדק שא"א להסתירו.

וביאר הענין, שגם בהסתרה הקשה איכא נעימות ונעם ה', ואסתר המבטא את המצב ד"ואנכי הסתר אסתיר פני" וכו', מודיעה לנו בקדושתה שריח אהבת ה' לא נמר לעולם מישראל קדושים, והזוכים לחוש זאת הם חבורה קדישתא דשייכי לסוד משיח ומכינים לו וכמ"ש "והריחו בירתה ה'".

ואמרתי לו דכל כלה היא בחי' אסתר שנקראת ע"ש סיהרא כנודע, והאשה לעומת האיש כיחס לבנה מול החמה [משפיע ומקבל כנודע], וכבר אמרו (ריש כתובות) "בתולה נשאת ליום הרביעי" ר"ת לבנה, [ולבנה היא באתכסייא לעומת השמש בצהרים], ולבנה זו מרקדים לפניה בהדסים דייקא כמבואר בכתובות (יז ע"א). ואמרתי הדברים לפני מרן שליט"א והסכים דהוה כחדא עם יסוד הנ"ל ד"אסתר הדסה".

שוב בינותי לאור האמור דהנה נודע הא דבחטא אדה"ר לא נפגם חוש הריח, ולאור האמור יש לפרש שגדר חטא עה"ד הוא כעין בריחה מהשי"ת, [וכמתבטא בקובלנא ד"איכה", ובקללת ה"הסתר" שלעומת איתגליא שקודם החטא], וענין זה לא שייך בחוש הריח. והרבה יש להרחיב ולסלסל בהני מילי.

פוריא – ירא אלהים

ז. ידי"נ חדב"נ מהר"ן בקר שליט"א אמר לרבינו שליט"א אמש ד"פוריא" עולה בדיוק "ירא אלהים", ורבינו שליט"א נהנה מגימטריא זו. [ובודאי שיש כאן הכנה דרבה לעצמת ימי אהבה דפורים] כנודע, וגם ר"ת אהבה הביאני אל בית היין וכו' וכו', שיש להקדים בהם יראת ה' טהורה, דא"א לרחימו בלא דחילו, וענין זה צריך משנה תקף בימי הפורים כמובן.

ויש להמתיק הדברים עם מאי דמטו מרבינו החתם סופר זיע"א שאמר ד"בסומי" ר"ת הפס' בתהלים (קפיטל קיט) "סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי", ובביאור הענין אמר לן הגאב"ד דטבריה רא"ד אורבך זצ"ל בסעודת הפורים, דהלא איתא בגמ' "פחד קשה יין מפיגו", וא"כ הוה סלקא דעתין למימרא דמצב "פחד ה' והדר גאונו" יופחת ולו במעט מחמת ריבוי היין של מצות "בסומי בפוריא" ולהכי קמ"ל דסמר מפחדך בשרי ולא זיתי כמלא נימא מפחד ה' גם בבית הכוסות שנכנס יין בריבוי יותר מכולא שתא. ודו"ק בזה.

ואמר לי מרן שליט"א בענות קדשו, "הביאור הזה מפחיד אותי, פעם חשבתי שאני שייך ליראת ה', אני רואה היום כמה חסר לי, כל דיבור כזה לא נכנס לי כווארט אלא כתוספת בפחד ה', אני שואל את עצמי מה קורה אתי, היכן אני נמצא"...

סוד שם מרדכי ואבותיו

ח. כתיב "מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש", ואמר רבינו שליט"א, דמשמעות שמות הללו הם שמסלק מרדכי בקדושתו את ההסתר המשולש של "אין קול ואין עונה ואין קשב" האמור בנביאי הבעל, וכנגד אין קול – האיר עיני ישראל – בגדר רואים את הקולות, וכנגד "אין עונה" – בן שמעי ששמע ה' את תפילתו, ולעומת "אין קשב" – בן קיש שהקיש בשערי שמים בתפלתו. עכ"ד. [ואמרתי למרן שליט"א ד"בן קיש" עולה ממש "אין קשב" [ע"ה].

סוד "שושנת יעקב צהלה ושמחה"

ט. בימים אלו רבינו שליט"א חלוש מאד וכאוב ביסוריו, וקשה לדבר עמו בלימוד כרגיל, וכמה פעמים הבאתי לפניו שאלות נדירות וזכיתי שנכנס בסודות התורה והשיב עליהם, ויש בשאלות אלו חדודא דאורייתא וחיזוק גדול שלא לזלזל בשום רמז ולדעת שטמון בכל אות ואות סודות עצומים, ואביא כאן כמה דוגמאות בס"ד:

בפיוט הנודע דפורים [שמקורו במסכת סופרים] איתא "שושנת יעקב צהלה ושמחה", והוא ר"ת "שבע יפול צדיק וקם", וצ"ב בהקשר הענינים.

ואמר רבינו שליט"א בזה"ל, ידוע דכח ביטול עמלק – הוא מחיית כל הרע, ועבודת סילוק הרע בפורים הוא עיקר גדר היום, והוא ביטול שבעה שמות דיצה"ר שהם כנגד שבע ספירות דקדושה (הוזכרו בסוכה נב.) – וכח מאמר ושיעור שבע יפול צדיק וקם – הרי ידוע שגם הוא גדר מלחמת והשבתת שבעה שמות של יצה"ר דבהא תלוי כולא כידוע, וכידוע וזהו קשר וזיקת השוואת ר"ת שבע יפול צדיק וקם לר"ת שושנת יעקב צהלה ושמחה, ובזה השלמנו הכל ללא כחל ושרק. דו"ק. עכ"ל מרן שליט"א [כפי שהקריא לכבוד ידידינו סופר המלך הרה"צ ר' ישראל בלישה שליט"א].

עומק רוחני דמצב "החרש תחרישי"

י. שאלתי ממרן שליט"א על מה שאמר מרדכי לאסתר "אם החרש תחרישי" וכו', האם יש לזה קשר לשבירת "החרש היה לבם" (שלהי שבת) במקום "החדש הזה לכם" (בתיקונא)

שהרי בחדש ניסן דיבר אליה את הדברים האלה, וידוע פגם
"בצק החרש" עם לקותא דהחרש היה לבם הנ"ל.

והשיב מרן שליט"א בזה הלשון: אם על אף כל הגלות
וההסתר אומר מרדכי "אם החרש תחרישי" משמע שהעת
הזאת יש לה פנים של להחריש, ומבואר שכיון שבניסן
עתידין להגאל, ולפני כן חבלי משיח קשה מכל קשה של
תוכחת פרשת כי תבא, א"כ יש מקום להחריש בהאי "אדר
הסמוך לניסן" (כמבואר רח"ל)...

וכאן מחדש מרדכי, דהאי זמן אשר לפנינו הוא כבר עצם
ה"חתך" עצמו של פעולת הגאולה, ולא "זמן הסמוך
לגאולה" גרידא יש כאן, ובתורת שכזה רווח והצלה יעמוד
ליהודים ממקום אחר בין כך ובין כך, שהרי בתוך חתך
ההצלה כבר עסקינן...

והאי זוית ד"אם החרש תחרישי בעת הזאת" דקאמר מרדכי
אשר בהנ"ל, הרי תמיד קמה ועולה וגם נצבה כדי לעורר
הסתר פנים של גדר הנ"ל, וממילא עשויה לפגוע בעולם
בדמות "החרש היה לבם" או בדמות "בצק החרש" אשר
בהנ"ל. עכ"ל מרן שליט"א.

נס לשושנים – שושנת יעקב

יא. שאלתי את מרן שליט"א אודות הפיוט "שושנת יעקב"
דפורים [בלשון יחיד, ומקורו במסכת סופרים כנודע]
לעומת "נעשה נס לשושנים" השגור בפיוט דחנוכה.

ואמר מרן שליט"א לפרש ע"ד הסוד, דהנה חזינן "פורים כפורים" – אשר מורה מיהא על שימוש י"ג מידות ד"כי תשא" בפורים ובכיפורים...

אכן, איכא נמי י"ג מידות העליונות ד"מי אל כמוך" שהן תוכן "דיקנא דאריך", לעומת י"ג דכי תשא – שהם תוכן "דיקנא דז"א".

והשתא הא מבואר גבי מטבע "שושנת יעקב" – שהיא כעין טפילה המקבלת מיעקב – שהוא מיצוי זיווג שבין י"ג עלי השושנה" דכנסת ישראל [כנזכר גדר זה בזה"ק] לשורש י"ג מידות דדיקנא דז"א שנהשב תפארת שבו לבחינת יעקב כידוע...

ואילו מן ה"קנקנים" נעשה "נס לשושנים" – היינו קני המנורה שהם שבע דשבע אשר יוצר את השמונה המופשט על גבם כידוע בכ"מ, וממילא האי נעשה נס לשושנים שלפנינו, הא בסוגיית "בני בינה ימי שמונה" דסיפא דהכא הן אחוזות, וממילא מתפרש מאליו דנעשה נס לשושנים שהוא מופשטות י"ג העלים דשושנה כהנ"ל, הרי בי"ג עליונים ד"מי אל כמוך" קא עסיק.

משלו"מ או מתנו"ל – הי עדיף

יב. יל"ע מי שיש לו בפורים או משלוח מנות או מתנות לאביונים איזה מהם יעדיף, [וכבר הרחיבו בזה הפוסקים, וראה מש"כ בזה האחרונים הלא בספרתם, והנני להביא כאן את הכרעתו המקורית של רבינו שליט"א].

וזו תשובת מרן שליט"א: הנה בגמרא ספ"ק דתמורה
הסתפקו למ"ד אין חוזר וממיר, האם קדושה אחת בשתי
בהמות חשיבא התחלה חדשה מכח הבהמה השניה, או
שתי קדושות בגוף אחד חשיבא טפי התחלה חדשה משום
הקדושה החדשה – ולצד קמא שבהמה חדשה היא החידוש
היינו גוף חדש יוצר התחלה חדשה, א"כ מתנות לאביונים
איכא גוף חדש שלא היה בראשון אע"פ שהמתנה עצמה
שווה בראובן כמו בשמעון ולא מחלוקת, ולפי אידך צד
שקדושה חדשה היא התחלה חדשה, אפשר שאף שינוי
מנה בין מנה לחברתה לאדם אחד חשיבא התחלה חדשה,
מיהו לא מסתבר כלל לומר שחילוף מנות יחשב התחלה
חדשה כעין אדם אחר שבמתנות לאביונים, וא"כ משמע
דמתנות לאביונים עדיף.

אותיות ח – יב נכתבו ע"י ידידי הרה"צ ר' ישראל בלישה
שליט"א מפי קדשו של מרן שליט"א ותשואות חן חן לו.

בברכה רבה
יקותיאל דטבריה